

Дячкін М.О.

аспірант

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

УДК 343.974

ОБ'ЄКТ ТА ПРЕДМЕТ ЗЛОЧИНУ «МАСОВІ ЗАВОРУШЕННЯ»

Досліджено поняття «об'єкт злочину», «предмет злочину», «масові заворушення» та «групове порушення громадського порядку» як об'єктивні ознаки злочинів. Зроблено висновки про суперечливий характер рішення про віднесення складу злочину «масові заворушення» до злочинів проти громадського порядку, а не громадської безпеки. З метою удосконалення Кримінального кодексу України в частині відповідальності за масові заворушення запропоновано зміни до нього.

Ключові слова: об'єкт і предмет злочину, суспільна небезпечність, масові заворушення, громадський порядок, групове порушення громадського порядку.

Постановка проблеми. Сьогодення характеризується активними процесами в політиці та суспільному житті більшості країн світу, зокрема й України. Громадськість, а також частина політичних сил прагнуть розширення і поглиблення демократії, обмеження сфер впливу з боку держави, яка, у свою чергу, в особі окремих державних інституцій та їх представників, за підтримки певних політичних сил, нерідко прагне зберегти або й посилити його. Перші жадають реального покращення рівня життя населення, належного медичного обслуговування, правового і соціального захисту, а тому вимагають від держави швидких і ефективних рішень, що впливають на якість життя. Держава ж, декларуючи наміри діяти для досягнення такої мети, може проводити політику, яка нерідко сприймається суспільством навпаки – як антисоціальна. Вказане призводить до конфліктів між суспільством (його частиною) та владою, спроби вирішення яких нерідко здійснюються шляхом організації заходів безпосередньої демократії народу: пікетування, мітингів, демонстрацій, страйків, блокування будівель, транспортних магістралей тощо. Право впливу народу України та громадськості на політику держави і розвиток країни є ознакою демократії і закріплено у ст. 5 Конституції України: «Носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ. Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування.

Право визначати і змінювати конституційний лад в Україні належить виключно народові і не може бути узурповане державою, її органами або посадовими особами.

Ніхто не може узурпувати державну владу» [1].

Офіційне тлумачення положень статті 5 було надано в рішеннях Конституційного Суду № 6-рп/2005 від 05.10.2005 та № 6-рп/2008 від 16.04.2008, у тому числі: «носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ»

треба розуміти так, що в Україні уся влада належить народові. Влада народу є первинною, єдиною і невідчужуваною та здійснюється народом шляхом вільного волевиявлення через вибори, референдум, інші форми безпосередньої демократії у порядку, визначеному Конституцією (254к/96-ВР) та законами України, через органи державної влади та органи місцевого самоврядування, сформовані відповідно до Конституції та законів України», а також: «ніхто не може узурпувати державну владу» треба розуміти як заборону захоплення державної влади шляхом насилля або в інший неконституційний чи незаконний спосіб органами державної влади та органами місцевого самоврядування, їх посадовими особами, громадянами чи їх об'єднаннями [2].

Право громадян України збиратися мирно, проводити збори, мітинги, походи і демонстрації закріплено також у ст.ст. 38, 39 Конституції України. Проте сучасна історія України та інших країн, у тому числі й розвинутих, показала, що зібрання громадян можуть відбуватися не тільки мирно, але й переростати в масові заворушення, кримінальну відповідальність за які в Україні встановлено статтею 294 КК.

Зміст ст. 294 КК України вказує на декілька її безпосередніх об'єктів кримінально-правової охорони та предметів злочину, за посягання на які встановлено кримінальну відповідальність і в інших статтях та розділах Особливої частини. Вказане нерідко породжує проблеми щодо правильної кваліфікації злочину «масові заворушення», його відмежування від інших злочинів, які мають спільні з ним ознаки, а також щодо необхідності його кваліфікації за сукупністю з іншими злочинами. Вирішенню цих проблемних питань має сприяти комплексне наукове дослідження масових заворушень та інших, що мають спільні з ними ознаки злочинів, як явищ реальної дійсності та як складу злочину. Наріжним каменем будь-якого злочину і його складу є об'єкт злочину. Встановлення об'єкта кримінально-правової охорони, потерпілої особи та предмета злочину, у т.ч. за ст. 294 КК, є фундаментом для дослідження решти елементів складу злочину та їх ознак, а також відмежування від складів злочинів, передбачених іншими кримінально-правовими нормами.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Дослідженню об'єкта злочину, у тому числі злочину «масові заворушення» присвятили немало наукових праць у галузі кримінального права вітчизняні вчені, зокрема: Андрушко П.П., Бандурка О.М., Бажанов М.І., Гавриш Б.С., Денисов С.Ф., Дубко Ю.В., Ємельянов В.П., Кармазін Ю.М., Копотун І.М., Коржанський М.Й., Кудрявцев В.М., Кузнецов В.В., Кириченко О.В., Остапенко О.И., Панов М.І., Савченко А.В., Тацій В.Я., Фесенко Є.В., Хавронюк М.І. та ін.

Мета статті – дослідження об'єктів, на які посягає злочин «масові заворушення», встановлення основного, а також додаткових безпосередніх об'єктів злочину «масові заворушення», потерпілих та предмета, а також місце норми про відповідальність за масові заворушення в системі Особливої частини Кримінального кодексу України.

Виклад основного матеріалу. За останні роки питанням кримінальної

відповідальності за масові заворушення в науці кримінального права України уваги приділялося недостатньо, як і запобіганню масовим заворушенням з боку влади. Вказане, на нашу думку, стало однією з умов, що сприяли неодноразовим за останні роки проявам, які мали ознаки масових заворушень та групових порушень громадського порядку в Україні, що набули ознак високого рівня динамічності: від незначної кількості проявів до різкого їх зростання з наступним істотним зменшенням. Так, за 2013 рік в Україні за ознаками ст. 293 та ст. 294 КК було зареєстровано масових заворушень та групових порушень громадського порядку відповідно лише 3 і 2 злочинів (кримінальних правопорушень), за 2014 рік – відповідно 38 і 148, за 2015 рік – 19 та 25 [3].

Суспільна небезпека масових заворушень полягає у тому, що вони спроможні, хоча б і тимчасово, паралізувати діяльність органів державної влади й управління; призвести до масштабних порушень громадського порядку; поставити під загрозу громадську безпеку; потягти за собою людські жертви; спричинити суттєву економічну шкоду державі, суспільству або конкретним особам, вказує В.І. Бояров [4, с. 10]. Дійсно, це так, але вказане відображає не усі об'єкти кримінально-правової охорони, яким загрожують та спричиняють шкоду масові заворушення. Для встановлення максимально повного спектра об'єктів злочину «масові заворушення» необхідно звернутися до тексту ст. 294 КК: «Організація масових заворушень, що супроводжувалися насильством над особою, погромами, підпалами, знищенням майна, захопленням будівель або споруд, насильницьким виселенням громадян, опором представникам влади із застосуванням зброї або інших предметів, які використовуються як зброя, а також активна участь у масових заворушеннях».

Встановивши кримінальну відповідальність за масові заворушення, законодавець не дав законодавчого визначення поняття «масові заворушення», що має наслідком його неоднокове тлумачення у правозастосовній діяльності та необхідність його розробки наукою кримінального права. «Масові заворушення – це завжди дії юрби, яка діє стихійно, хоча може бути й керованою цілком, чи в окремих своїх частинах. Така юрба веде себе агресивно. Її учасники вчиняють дії, які визнаються злочинами і при їх виконанні однією особою», – зазначає В.О. Навроцький [5, с. 695]. «Масові безпорядки – це порушення громадського порядку і безпеки, натовпом, що бешкетує», – вказував Є.А Смирнов [6, с. 237]. У дисертаційному дослідженні, присвяченому протидії злочинним діям, що вчиняються особами у складі натовпу, Т.П. Гусак визначає поняття «масові заворушення» як «спрямовані на порушення громадського порядку дії осіб у складі натовпу, які проявляються в організації, керівництві, провокації чи участі у вчиненні злочинних дій, що супроводжуються насильством, знищенням або пошкодженням чужого майна, захопленням будівель чи споруд, насильницьким виселенням громадян, застосуванням зброї або інших предметів, які використовувалися як зброя, опором представникам влади під час виконання службових обов'язків чи представникам громадськості, які виконують обов'язки з охорони громадського по-

рядку, а також іншим громадянам, котрі припиняють масові заворушення» [7, с. 17]. Тобто масові заворушення – це обов'язково активна агресивна поведінка натовпу (юрби) людей, які чинять безлад, що супроводжується певними діями та їх наслідками, передбаченими ст. 294 КК. Останні визначають безпосередній об'єкт злочину.

Основним безпосереднім об'єктом злочину «масові заворушення» вважають громадський порядок [5, с. 694] або громадська безпека та громадський порядок [6, с. 237]. До останнього й сьогодні схиляються законодавці Казахстану, Росії, Молдови та інших країн, які основним безпосереднім об'єктом злочину «масові заворушення» визначають громадську безпеку та громадський порядок, а життя й здоров'я людей, власність, порядок управління – додатковими, на що вказує розміщення в їх кримінальних кодексах статті про масові заворушення (безпорядки) у розділах (главах) про злочини проти громадської безпеки та громадського порядку [8; 9; 10].

Таким чином, суспільна небезпека масових заворушень полягає у порушенні громадського порядку великою кількістю людей, що вчинюється на значних за площею територіях та супроводжуються насильством над невідзначеною кількістю осіб, погромами, підпалами й іншими, передбаченими у статті 294 КК діями та їх суспільно небезпечними наслідками, що за своїми розмірами несуть небезпеку невизначеному колу осіб, а отже, посягають на громадську безпеку. Наслідки масових заворушень, як правило, виражаються у пошкодженні та знищенні майна юридичних і фізичних осіб у великих та особливо великих розмірах, насильстві щодо людей (нанесенні ударів, побиттів, тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості і навіть заповідання смерті людям), припиненні функціонування органів державної влади, місцевого самоврядування, втрати ними управління, а також значної економічної шкоди державі, суспільству, конкретним юридичним та фізичним особам. При цьому рівень порушення громадського порядку такий, що загрожує безпеці невизначеного кола людей та юридичних осіб, а діяння, які вчинюються, мають своїм наслідком не тільки порушення громадського порядку, а й посягають на громадську безпеку та інші об'єкти кримінально-правової охорони. Отже, суспільна небезпечність масових заворушень характеризується тим, що їх наслідком можуть бути: 1) порушення громадського порядку великою кількістю людей на значних за площею територіях, що утворює небезпеку для невизначеного кола фізичних та юридичних осіб, тобто є посяганням на громадську безпеку; 2) пошкодження та знищення в особливо великих розмірах майна юридичних і фізичних осіб; 3) спричинення насильства щодо людей, тілесних ушкоджень і навіть людські жертви; 4) припинення на певний строк функціонування органів державної влади, місцевого самоврядування, втрата управління на певних територіях; 5) значна економічна шкода державі, суспільству або конкретним юридичним та фізичним особам.

Масові заворушення, як злочин, що є явищем реальної дійсності, є проявом безпосереднього посягання на громадську безпеку, яка є основним об'єктом цього злочину, що здійснюється шляхом грубого порушення гро-

мадського порядку, супроводжується насильством над особою та/або іншими діями та наслідками, передбаченими статтею 294 КК. Безпосереднім додатковим об'єктом масових заворушень, залежно від конкретного його прояву, є: недоторканність та безпека певних осіб, їх здоров'я, життя, власність, нормальне функціонування підприємств, організацій та установ, конституційне право громадян на житло, авторитет органів влади та ін.

Масові заворушення, як правило, є проявом стихійного або частково керованого вибуху негативного ставлення значної кількості людей до дій або бездіяльності органів влади чи її окремих представників. Мають місце також і спеціально організовані або спровоковані певними особами в політичних або економічних чи бізнесових, а також інших інтересах певних сил чи кола осіб масові заворушення. Вони безпосередньо посягають на громадську безпеку, а також громадський порядок, власність, недоторканність особи, авторитет органів влади, нормальне функціонування об'єктів життєзабезпечення і виражаються в діях великої юрби, що перебуває у збудженому агресивному стані і чинить насильство над людьми, захоплює й (або) громить будинки або споруди, влаштовує підпали, знищує майно або інші, зазначені у статті дії. При цьому створюється такий рівень порушення громадського порядку, що несе загрозу безпеки невизначеного кола громадян, до яких належать як конкретні особи або група осіб, так і особи, які випадково опинилися в місці таких заворушень, а також співробітники правоохоронних органів і самі учасники масових заворушень.

Висновки. Викладене вказує на те, що масові заворушення одночасно посягають на кілька об'єктів кримінально-правової охорони, а також несуть загрозу невизначеному колу осіб, тобто через порушення громадського порядку, пошкодження або знищення майна, заподіяння шкоди здоров'ю людей або смерті й інші суспільно небезпечні діяння і їхні наслідки, посягання в цілому здійснюється на суспільну безпеку. Тому саме суспільна безпека є основним безпосереднім об'єктом масових заворушень, а громадський порядок, недоторканність людини, його життя й здоров'я, власність і інші соціальні цінності, яким під час масових заворушень заподіюється або загрожує шкода, є обов'язковими альтернативними додатковими об'єктами злочину.

Предметом злочину «масові заворушення» є майно, щодо якого здійснюються погроми, підпали або яке знищується чи пошкоджується, або на заволодіння яким спрямовують свої дії їх учасники, будівлі та споруди, захоплення яких здійснюється. Зброя та інші предмети, які використовувались як зброя під час опору представникам влади, які припиняли масові заворушення, є знаряддями та засобами вчинення цього та інших, сукупних з ним злочинів.

Потерпілими злочину «масові заворушення» можуть бути фізичні особи щодо яких під час масових безпорядків безпосередньо вчинялися насильницькі дії, їх родичі, а також власники майна, будівель, споруд, підприємці, юридичні особи, яким злочином було завдано майнової або моральної шкоди.

З урахуванням викладеного, вбачається доцільним виключити статтю

294 КК з Розділу XII Особливої частини та передбачити кримінальну відповідальність за масові заворушення у статті удосконаленої редакції у Розділі IX Злочини проти громадської безпеки.

Бібліографічні посилання

1. Конституція України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://search.ligazakon.ua>.
2. Рішення Конституційного Суду № 6-рп/2005 від 05.10.2005, № 6-рп/2008 від 16.04.2008 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://search.ligazakon.ua>.
3. Статистична інформація – Генеральна прокуратура України за 2013–2015 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.gp.gov.ua>.
4. Бояров В.І. Масові заворушення: особливості кваліфікації / В.І. Бояров // Часопис академії адвокатури України. – № 4(25). – 2014. – Т. 7. – С. 9–18.
5. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. – 3-тє вид., перероб. та доп. / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – К. : Атіка, 2004.
6. Уголовный кодекс Украинской ССР. Научно-практический комментарий. – К., 1978.
7. Гусак Т.П. Протидія злочинним діям, що вчиняються особами у складі натовпу : автореф. на здобуття. наук. ст. к.ю.н. за спец. 12.00.08 / Т.П. Гусак. – К., 2015.
8. Уголовный кодекс Республики Казахстан [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lex.justice.kz/ru/331265/>.
9. Уголовный кодекс Российской Федерации [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lex.justice.rf/ru/331272/>.
10. Уголовный кодекс Республики Молдова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lex.justice.md/ru/331268/>.

Дячкин М.А. Объект и предмет преступления «массовые беспорядки». Исследованы понятия: «объект преступления», «предмет преступления», «массовые беспорядки» и «групповое нарушение общественного порядка» как объективных признаков преступлений. Сделаны выводы о противоречивом характере решения об отнесении состава преступления «массовые беспорядки» к преступлениям против общественного порядка, но не общественной безопасности. С целью усовершенствования Уголовного кодекса Украины в части ответственности за массовые беспорядки предложено внесение в него изменений.

Ключевые слова: объект и предмет преступления, общественная опасность, массовые беспорядки, общественный порядок, групповое нарушение общественного порядка.

Dyachkin M.O. Target and object of the crime «mass riots». The content of article 294 of the Criminal Code of Ukraine indicates its several direct targets of criminal protection and objects of offense for the assault to which also establishes criminal liability in other parts of the articles of the Special Part. This often creates problems regarding the correct classification of the crime "riots", distinguishing it from other crimes that have common features with it, as well as its qualifications necessary for cumulative with other crimes.

The legislator did not provide a definition of "riots" that results in uneven interpretation in its enforcement activity and the need for its development of the science of criminal law with further embodiment in the legislation.

Social insecurity of mass riots is in violation of public order by lots of people perpetrated on large land area and are accompanied by violence against an unspecified number of persons, arson and other actions stipulated in article 294 of the Criminal Code and their socially dangerous consequences in size are a danger to the public, that is simultaneously impinge on several objects of criminal protection and by public disorder, damage or destruction of property, injury or death of people and other socially dangerous acts and their consequences in general

carried out attacks on public safety. Therefore, public safety is the primary direct target of the riots and public order, security of the person's life and health, property, authority, government and other social values, which during the riots caused or threatened harm is their additional alternative direct target of the crime.

The object of crime "riots" is a property for which carried out massacre, arson or be destroyed or damaged or seizure on which direct the actions of their members and buildings, of which the capture. Weapons and other objects that were used as weapons during the resistance to the authorities, which stopped the riots are the instruments and means of commission and other crimes aggregate with it.

Victims of crimes "riots" may be individuals to whom during mass disturbances directly committed acts of violence, and their relatives, as well as property owners, buildings, businesses, legal entities, the offenses had caused material or moral damage.

In view of the perceived it is appropriate to exclude article 294 of the Criminal Code from Chapter XII of the Special Section and stipulate criminal liability for mass riots in the article of the improved wording in Chapter IX "Crimes against public safety."

Keywords: *target and object of crime, social insecurity, mass riots, public order, group violations of public order.*

Надійшла до редакції 04.08.2016

Курагченко М.В.

здобувач

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

УДК 343.985

ОБСТАНОВКА ВЧИНЕННЯ СУТЕНЕРСТВА ТА ВТЯГНЕННЯ ОСОБИ В ЗАНЯТТЯ ПРОСТИТУЦІЄЮ

Розглянуто деякі аспекти розслідування сутенерства та втягнення особи в заняття проституцією. Акцентовано увагу на ролі і місці обстановки вчинення зазначених кримінально караних діянь у системі елементів їх криміналістичної характеристики.

Ключові слова: *сутенерство, проституція, криміналістична характеристика, обстановка вчинення злочину, спеціальні знання.*

Постановка проблеми. Обстановка вчинення злочину є досить важливим елементом криміналістичної характеристики будь-якого кримінального правопорушення. Не є винятком і сутенерство, а також втягнення особи в заняття проституцією. Її значимість полягає в ряді факторів, бо вона може мати взаємообумовлені зв'язки з іншими елементами криміналістичної характеристики. Її дослідження надає змогу узагальнити криміналістично значиму інформацію про сутенерство чи втягнення особи до заняття проституцією з урахуванням сучасних умов та тенденцій. Це, у свою чергу, дозволить в подальшому розробити на цій основі ефективні науково-практичні рекоменда-